

УДК 342.725

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529540>

О.І. ЗОЗУЛЯ,

завідуючий науковим сектором порівняльного конституційного та муніципального права Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, доктор юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: oizozulia@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5428-4622>

Н.В. ЗАНКЕВИЧ,

аспірант Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, м. Харків, Україна; e-mail: nazarzankevic@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0710-0536>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УПОВНОВАЖЕНОГО ІЗ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ

O.I. ZOZULIA,

Head, Department of Comparative Constitutional and Municipal Law, Scientific Research Institute of State Building and Local Government, Doctor of Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: oizozulia@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5428-4622>

N.V. ZANKEVYCH,

Postgraduate Student, Scientific Research Institute of State Building and Local Government, Kharkiv, Ukraine; e-mail: nazarzankevic@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0710-0536>

LEGAL STATUS AND PECULIARITIES OF THE ACTIVITY OF THE STATE LANGUAGE PROTECTION COMMISSIONER

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Непорушність національного суверенітету та стабільність конституційного ладу в державі не в останню чергу залежить від ступеня та якості правового регулювання мовних відносин. Це вимагає збереження балансу між мовними правами титульної нації та міноритарних меншин, забезпечення збереженості державної мови в реаліях мовного плюралізму, усунення потенційних та реальних загроз щодо її безперешкодного використання на території України тощо. **Метою** роботи є визначення правового статусу мовного омбудсмена, діяльність якого спрямовано на захист мовних прав та належного використання української мови, з'ясування особливостей його владної діяльності. **Методи.** Для вирішення задач дослідження використано низку методів наукового пізнання, серед яких формально-юридичний, за яким визначено прогалини та недоліки правового регулювання статусу мовного омбудсмена. Системно-структурний метод дозволив з'ясувати організацію діяльності Уповноваженого із захисту державної мови та його Секретаріату, а також взаємодії з іншими органами публічної влади. Метод аналізу надав можливість з'ясувати стан правового регулювання діяльності мовного омбудсмена, визначити наявний у нього обсяг повноважень. Метод аналогії було застосовано при формуванні пропозицій щодо удосконалення процедури обрання Уповноваженого із захисту державної мови та реалізації ним контрольно-наглядових функцій. **Результати.** Встановлено, що Уповноважений із захисту державної мови не є державним службовцем, а це серед іншого не узгоджується із його фактичним правовим статусом. Діяльність мовного омбудсмена в цілому зосереджується на захисті мовних прав громадян та забезпеченні вільного функціонування державної мови. Однак, він повинен захищати мовні права не лише громадян України, а й будь-якої особи, що відповідатиме зокрема засадам правової та демократичної держави, яка має обов'язок захищати права кожного. **Висновки.** Уповноважений із захисту державної мови входить до системи органів виконавчої влади, має власну сферу відання, що враховується також законодавцем при формуванні його владних повноважень. Проведене дослідження засвідчує, що мовний омбудсмен здійснює захисні та контрольно-наглядові функції. В свою чергу захисна діяльність може бути ініціативною та моніторинговою.

Ключові слова: мовний омбудсмен; захист державної мови; державний службовець; мовна експертиза; контроль-наглядові функції

Problem statement. The inviolability of national sovereignty and the stability of the constitutional order in the state depend not least on the degree and quality of legal regulation of language relations. This requires maintaining a balance between the linguistic rights of the titular nation and national minorities, ensuring the preservation of the state language in the realities of linguistic pluralism, eliminating potential and real threats to its unimpeded use in Ukraine and so on. The work **purpose** is to study the legal status of the language ombudsman, whose activities are aimed at protecting language rights and the proper use of the Ukrainian language, finding out the peculiarities of his power activities. **Methods.** To solve the problems of the research, several methods of scientific knowledge were used, including formal-legal, which identified gaps and shortcomings in the legal regulation of the status of language ombudsman. The system-structural method allowed to find out the organization of the activities of the State Language Protection Commissioner and his Secretariat, as well as interaction with other public authorities. The method of analysis provided an opportunity to determine the state of legal regulation of the language ombudsman, to determine the scope of his powers. The method of analogy was used in the formation of proposals to improve the procedure for selecting the State Language Protection Commissioner and the implementation of control and supervisory functions. **Results.** It was found that the State Language Protection Commissioner is not a civil servant, which is, among other things, inconsistent with his current legal status. The activities of the language ombudsman generally focus on protecting the language rights of citizens and ensuring the free functioning of the state language. However, he must protect the language rights not only of the citizens of Ukraine, but also of any person, and this is in line with the principles of the rule of law and democracy, which protect the rights of everyone. **Conclusions.** The State Language Protection Commissioner is part of the system of executive bodies and has his sphere of competence, which is also taken into account by the legislator in the formation of his powers. The study was conducted to attest that a language ombudsman performs protective, control and supervisory functions. In turn protective activities it can be initiative and monitoring.

Keywords: language ombudsman; protection of the state language; civil servant; language expertise; control and supervisory functions

Постановка проблеми

Захист державної мови є одним із напрямків правового регулювання мовних відносин, який застосовується заінтересованим суб'єктом в межах його правосуб'єктності, як правило, у разі порушення мовних прав та свобод титульної нації. Фактично інструменти захисту застосовуються коли правові засади використання мови недостатньо чіткі або ж мають відповідні прогалини, що сприяють правовій невизначеності та неоднозначності. Вказане не означає, що у чинному законодавстві України взагалі відсутні спеціальні механізми захисту української мови як державної. Адже держава, маючи обов'язок із захисту власної мови, передбачає у профільному законодавстві відповідні положення та механізми із реалізації захисної функції у мовній сфері.

На науковому рівні питанню захисту державної мови в Україні присвячено низку праць вітчизняних науковців. Зокрема, М.М. Чеховська та В.М. Шлапаченко розглядали державну мову як компонент національної безпеки держави, що безумовно потребує належного захисту задля уникнення розв'язання гібридних воєн [1]; О. Микиток відзначила залежність рівня ідеологічної безпеки держави та її самостійності від захищеності державної мови [2]; Т.В. Коваль проаналізувала правовий статус мовного омбуд-

смена України як одного із ключових суб'єктів захисту державної мови [3]; А.В. Шмагун обґрунтувала деякі заходи щодо захисту функціонування державної мовної політики [4]. Попри це питання вільного використання української мови все ще не вирішено, що може вказувати на існування складнощів у реалізації мовного законодавства, яке серед іншого визначає правові засади діяльності мовного омбудсмена.

Слід звернути увагу на зарубіжні дослідження з проблеми захисту державної мови, зокрема, Пол Магнетта (Magnetta, 2003) щодо правового статусу омбудсмена в Європейському Союзі [5] та Роб Беренс (Bahrens, 2017) із розвитку інституту університетського омбудсмена в Північній Америці, Австралії та європейських державах [6]. Все це свідчить про актуальність дослідження правового статусу і особливостей діяльності Уповноваженого із захисту державної мови. Тому метою статті є визначення правового статусу мовного омбудсмена, діяльність якого спрямовано на захист мовних прав та належного використання української мови, з'ясування особливостей його владної діяльності. Новизна роботи полягає в уточненні критеріїв, що висувуються до кандидатів на посаду мовного омбудсмена та наданні пропозицій стосовно удосконалення процедури відбору кандидатів й

визначення переможця на вказану посаду, та обґрунтуванні необхідності внесення змін до національного законодавства в частині реалізації повноважень мовного омбудсмена. Завданням статті є дослідити правову природу Уповноваженого із захисту державної мови, з'ясувати порядок його призначення та організацію роботи; проаналізувати обсяг та характер повноважень мовного омбудсмена, а також механізми їх реалізації.

Правовий статус та організація діяльності Уповноваженого із захисту державної мови

Із фактичним призначенням 27.11.2019 р. Уповноваженого із захисту державної мови він розпочав свою повноцінну роботу щодо захисту безперешкодного функціонування української мови в Україні [7]. Уповноважений із захисту державної мови є відносно новим суб'єктом у системі вже наявних органів та спеціальних суб'єктів, які захищають державну мову. Тому є необхідність дослідження його правового статусу, визначення правових механізмів впливу на мовні відносини та співвідношення його повноважень з компетенцією інших профільних суб'єктів тощо.

Як зазначено у науковій літературі, Уповноважений із захисту державної мови є спеціальним суб'єктом, який діє в системі органів виконавчої влади, а його діяльність спрямована на охорону суспільних відносин, що входять до сфери його "підкування" [3, с.33]. З цим слід погодитися, адже і власна назва новоствореної інституції вказує на характер здійснення нею необхідної діяльності задля досягнення поставленої мети. При цьому, позитивний результат можливо досягнути за умови чіткої визначеності як сфери відання, так і обсягу повноважень відповідального суб'єкта.

До кандидата в Уповноваженого із захисту державної мови висуваються відповідні вимоги, яким він повинен відповідати. Так, цілком логічно, що це повинен бути громадянин України не молодший 35 років, який має вищу освіту, володіє державною та англійською мовою, здійснював діяльність із захисту державної мови або правозахисну діяльність, має відповідні ділові та моральні якості, освітній та професійний рівень [8]. Однак, нинішнє формулювання таких критеріїв для кандидата на посаду Уповноваженого із захисту державної мови не можна вважати досконалим, що має бути дещо уточнено. По-перше, дотримання освітнього та професійного цензів може вказувати на рівень фахової

підготовки кандидата на посаду, зумовлюючи тим самим надлишкове дублювання таких вимог. Це лише обтяжує законодавче формулювання, яке повинно відповідати критеріям чіткості та зрозумілості. По-друге, вимога щодо здобуття вищої освіти теж має бути конкретизована, оскільки вона співвідноситься з іншим цензом – професійним, який не розповсюджується на будь-який профіль вищої освіти. По-третє, рівень володіння державною мовою повинен бути не менший другого рівня (С2), встановленого Національною комісією зі стандартів державної мови, що свідчитиме про вільне володіння кандидатом українською мовою. Зауважимо, що відповідно до посади Уповноважений повинен не просто володіти державною мовою, а володіти нею на найвищому рівні. У той же час, додаткова вимога стосовно володіння саме англійською мовою не є достатньо виправданою. Адже Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" (ч.2 ст.22, ч.5 ст.25, абз.2 ч.2 ст.26, ч.1 ст.27, ч.2 і 3 ст.32) дозволяє використовувати будь-яку офіційну мову Європейського Союзу [8]. Тому цей мовний ценз доцільно трансформувати у вимогу щодо вільного володіння державною мовою та однією з офіційних мов Європейського Союзу, не надаючи при цьому преференцій одній із них.

Крім того, потребує деякого уточнення й критерій наявності у кандидата на посаду мовного омбудсмена досвіду здійснення діяльності із захисту державної мови або правозахисної діяльності. Наголосимо, що вказана вимога повинна бути сформована з урахуванням функціонального призначення посади Уповноваженого та її індивідуальності. Адже правозахисна діяльність може бути досить широкою за змістом й навіть опосередковано не мати відношення до мовної сфери. Для недопущення формалізації даної вимоги її потрібно змістовно обмежити певним переліком сфер правозахисної діяльності (захист прав людини від дискримінації за мовною ознакою, участь у розгляді спорів щодо рішень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або мовного омбудсмена тощо). Стосовно ж наявності у кандидата досвіду із здійснення захисту державної мови, то в інтересах правової визначеності ця вимога також повинна бути сформульована більш чітко. Наприклад, до такої діяльності доцільно відносити участь у розробці мовного законодавства, зайняття певної посади у секретаріаті Уповноваженого із захисту державної мови тощо.

У свою чергу, вимога щодо наявності ділових та моральних якостей кандидата на посаду Уповноваженого із захисту державної мови не має чітких критеріїв відповідності та не дозволяє об'єктивно встановити хто із кандидатів більшою мірою відповідає високим стандартам моральності. Крім того, у нинішній редакції ця вимога фактично залежить від її суб'єктивного сприйняття окремими представниками уряду, що не узгоджується із засадами правової держави. Тому доцільно уточнити цю вимогу з метою об'єктивної підтвердження відповідності кандидатів на посаду мовного омбудсмена встановленому критерію. Це питання, на нашу думку, може бути вирішено насамперед шляхом подання низки документів, які підтверджуватимуть моральні та ділові якості кандидата, і проведення спеціального тестування подібно до того, що передбачене для суддів у ч.3 ст.85 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" [9]. Останнє забезпечуватиме необхідну об'єктивність, оскільки міститиме відповідну методику проведення тестування, а до його проведення залучатимуться профільні фахівці.

Як недолік зауважимо, що законодавець не передбачив мінімальних строків досвіду професійної діяльності для претендента на посаду Уповноваженого із захисту державної мови, як це встановлено зокрема для інших інституцій та суб'єктів владних повноважень. Наприклад, кандидат на посаду освітнього омбудсмена повинен мати профільний досвід роботи не менше 5 років [10], претендент на посаду члена Вищої ради правосуддя – правовий стаж не менше 15 років [11], член Ради Національного банку – щонайменше 10 років досвіду роботи [12]. Встановлення мінімального строку професійного цензу дозволить всебічно оцінити професійну здатність претендента на посаду, з'ясувати його моральні та ділові якості тощо. Для Уповноваженого із захисту державної мови такий строк має складати щонайменше 5 років, що дозволить адекватно оцінити компетентність кандидата на посаду.

Серед іншого зазначимо, що відповідно до п.2 ч.5 ст.50 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" особа не може бути рекомендована на посаду мовного омбудсмена, якщо всупереч Конституції України брала участь у спробах закріпити офіційну багатомовність [8]. Вважаємо, що наведене формулювання потребує певного уточнення з метою забезпечення його юридичної визначеності. Обмеження особи у реалізації її

прав може бути за наявності в її діяннях ознак правопорушення. Тому для застосування цієї підстави до потенційного кандидата слід визначити відповідні форми та способи участі особи у спробах закріпити офіційну багатомовність, втім так само як і форми та способи зазначеного закріплення, критерії його невідповідності Конституції України, а також належні засоби підтвердження факту подібних протиправних дій кандидата на посаду мовного омбудсмена.

Процедура призначення на посаду Уповноваженого із захисту державної мови розпочинається з подання до уряду по одному кандидату на дану посаду Уповноваженим з прав людини, Міністром юстиції, Міністром культури та інформаційної політики. Така процедура включає щонайменше декілька взаємоумовлених етапів, передбачаючи розгляд документів і проведення відкритого конкурсу за одне засідання уряду [8]. Констатуємо, що сьогодні відсутні будь-які принципи чи прозорі механізми відбору кандидатів на посаду мовного омбудсмена. Фактично визначення кандидатів відбувається у закритому форматі, що навряд чи можна вважати таким, що відповідає публічному характеру діяльності Уповноваженого із захисту державної мови та її важливому значенню для захисту національних інтересів. Тому висунення кандидатів на цю посаду повинно відбуватися відкрито з проведенням конкурсу, що має бути відображено у ст.50 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної".

Фактично в процесі висунення кандидатів на посаду Уповноваженого із захисту державної мови приймають участь лише представники від Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. У свою чергу Президент України не залучений до обрання Уповноваженого, що могло би бути доцільним, адже глава держави також належить до числа суб'єктів із захисту державної мови, виступає гарантом захищеності атрибутів держави. Враховуючи роль мовного омбудсмена, його обрання повинно здійснюватися в тому числі із врахуванням кандидата Президента України, що дозволить врівноважити баланс інтересів зацікавлених суб'єктів. Це також відповідатиме сучасній доктрині державотворчого процесу, де, як правило, Президент України та Верховна Рада України діють спільно в контексті формування державних інституцій чи заповнення вакантних посад вищого рівня.

Досить дискусійним вбачається не надання Уповноваженому із захисту державної мови статусу державного службовця, що залишає

його правовий статус недостатньо визначеним. Хоча мовний омбудсмен фактично має безпосереднє відношення до державної служби, належачи до єдиної системи органів державної влади, наділяючись державно-владними повноваженнями, виконання яких забезпечено державою, у тому числі можливістю застосування відповідних примусових заходів. Так, наприклад, постанова Уповноваженого про накладення штрафу є обов'язковою до виконання суб'єктом господарювання. Крім того, згідно п.14 Положення про Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови його працівники є державними службовцями [13]. Виходячи з норми, що Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від "інших державних органів та посадових осіб", він може бути визначений як своєрідний одноосібний державний орган (посадова особа), неполітичний характер якого цілком співвідноситься із статусом державного службовця. Вказане загалом актуалізує надання мовному омбудсмену правового статусу державного службовця, що зумовить поширення на нього загальних прав і обов'язків державних службовців, засад та гарантій їх діяльності.

Як вбачається зі змісту ч.12 ст.50 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", повноваження мовного омбудсмена достроково можуть бути припинені за наявності однієї з дев'яти підстав [8]. При цьому, звертає увагу така підстава припинення повноважень як факт притягнення Уповноваженого із захисту державної мови до відповідальності за порушення вимог вказаного Закону України, адже предмет його регулювання повинен стосуватись насамперед засад використання державної мови в Україні, а не діяльності мовного омбудсмена. Крім того, ст.7, 9, 12-41 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" визначають як сфери суспільного життя, де повинна використовуватись державна мова, так і коло осіб, відповідальних за дотримання мовного законодавства у відповідній частині [8]. З огляду на це вказана підстава дострокового припинення повноважень мовного омбудсмена, фактично передбачаючи його відповідальність за їх неналежне виконання, потребує уточнення в частині зазначення відповідних норм Закону, що стосуються саме конкретних обов'язків мовного омбудсмена.

Крім того, доволі суб'єктивною й абстрактною підставою дострокового припинення повноважень мовного омбудсмена може вважатися

ймовірне вчинення ним дій щодо запровадження на офіційному рівні багатомовності всупереч встановленому порядку (п.5 ч.12 ст.50 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної") [8]. Так, відсутність чіткої процедури підтвердження наявності в діях мовного омбудсмена спроб порушення порядку запровадження багатомовності потенційно створює ризик довільної інтерпретації даної підстави, неправомірного впливу та втручання у діяльність Уповноваженого із захисту державної мови. В цьому контексті більшої правової визначеності потребує й зміст означеного "запровадження на офіційному рівні багатомовності". Оскільки мовний омбудсмен є незалежною від інших органів влади інституцією, слушним було би виключення цього положення, яке в умовах соціально-політичної нестабільності може сприяти дестабілізації роботи даного важливого правозахисного механізму.

Наголосимо, що діяльність Уповноваженого із захисту державної мови в основному зосереджується на двох аспектах. Так, відповідно до ст.49 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", він захищає безперешкодне функціонування української мови у державі та мовні права громадян у контексті соціальної комунікації з метою отримання необхідної інформації та послуг [8]. Вказане має безпосередньо покладатись в основу формування владних повноважень мовного омбудсмена. При цьому, у профільному Законі України загалом йдеться про захист саме правового режиму державної мови, а не мови як системи знаків, що забезпечує процес людської комунікації. Тому й об'єктом захисту з боку Уповноваженого виступає не стільки сама мова, як її належне застосування.

Слід також зазначити, що Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" (п.2 ч.2 ст.49) захищає право саме громадян України на отримання інформації та послуг державною мовою [8], водночас залишаючи поза увагою аналогічне право іноземців та осіб без громадянства. З іншого боку, згідно ч.1 ст.54 Закону України будь-яка особа має право звернутися із скаргою стосовно порушення її мовного права. З огляду на це доцільно уточнити п.2 ч.2 ст.49 даного Закону України, яка повинна гарантувати захист мовних прав будь-якої особи на отримання послуг та інформації державною мовою.

При цьому, Уповноважений із захисту державної мови здійснює свою діяльність у коорди-

нації із секретаріатом, що є невід'ємною гарантією автономності цієї інституції та сприяє ефективному виконанню покладених на нього завдань. Зокрема, функціональне призначення секретаріату визначено ст.52 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" [8]. Конкретний перелік повноважень Секретаріату Уповноваженого із захисту державної мови, закріплений у п. 4 його Положення, не є вичерпним, фокусуючись на всебічному організаційному (п.п.2-12), експертно-аналітичному (п.п.1), правовому (п.п.5, 7¹, 10), інформаційному (п.п.3, 4, 9, 13), матеріально-технічному (п.п.7, 11) та іншому забезпеченні діяльності мовного омбудсмена [13]. Фактично від продуктивності діяльності даного секретаріату та його належного матеріально-фінансового забезпечення багато у чому й залежить ефективність роботи самого мовного омбудсмена.

Як недолік слід вказати, що за каденції першого Уповноваженого із захисту державної мови його секретаріат взагалі був відсутній. Так, лише Постановою від 25.06.2020 р. № 530 Кабінет Міністрів України утворив секретаріат й затвердив граничну чисельність його працівників [14]. Вказане зумовило низьку ефективність першого періоду роботи Уповноваженого, що на той час не дозволило забезпечити належний захист державної мови.

Істотним недоліком, що може призвести до часткового призупинення діяльності Уповноваженого із захисту державної мови є відсутність у нього заступників. Тому у разі його тимчасової відсутності, об'єктивної неможливості здійснення ним владних повноважень (відпустка, хвороба тощо), робота даного інституту очікувано фактично буде призупинена. Беручи до уваги предмети відання мовного омбудсмена вважаємо доцільним запровадити посаду його заступника або ж законодавчо покласти виконання його обов'язків на іншу особу, яка залучена до захисту державної мови. Щодо цього досить слушною є позиція Т.В. Коваль, яка пропонує вирішення даного питання шляхом наділення повноваженнями мовного омбудсмена – керівника його секретаріату [3, с.32]. Такий варіант є загалом прийнятним, оскільки керівник секретаріату з огляду на його професійні компетенції має бути спроможний тимчасово замінити Уповноваженого із захисту державної мови.

Повноваження та порядок діяльності Уповноваженого із захисту державної мови

Аналіз наявних повноважень мовного омбудсмена дозволяє поділити їх на захисні та контрольні-наглядові [3, с.32]. У свою чергу, захисні

повноваження додатково можна диференціювати на ініціативні та моніторингові, що більш точно вказують на характер діяльності Уповноваженого із захисту державної мови.

Водночас у п.123 Висновку № 960/2019 щодо Закону "Про забезпечення функціонування української мови як державної" Європейська комісія за демократію через право висловила занепокоєння щодо відсутності чітких меж між захисними та контрольними повноваженнями мовного омбудсмена [15, с.26]. Адже це несе ризик можливого втручання у діяльність юридичних осіб, що суперечитиме ст.11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У правовій державі державні або приватні інтереси не мають превалювати один над одним без достатніх підстав, що може негативно позначатись на розвитку як держави, так і суспільства.

Зазначимо, що Уповноважений із захисту державної мови відповідно до наявних у нього повноважень повинен дієво взаємодіяти з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Наразі особливості процедури такої взаємодії визначені прийнятим Кабінетом Міністрів України Порядком від 21.08.2019 р. № 819 [16]. Зокрема ним досить повно визначено підстави залучення представників органів державної влади до контрольних заходів мовного омбудсмена, передбачено обов'язковість розгляду його висновків щодо публічного приниження або зневажання державної мови їх адресатами, надано право мовному омбудсмену ініціювати створення міжвідомчих робочих груп з метою підготовки пропозицій уряду щодо мовного законодавства тощо.

За змістом п.1 ч.4 ст.49 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" мовний омбудсмен комунікує із Кабінетом Міністрів України шляхом подання своїх пропозицій задля сприяння реалізації державної мовної політики [8]. Вказане має важливе значення для швидкого реагування на необхідність оновлення нормативно-правового регулювання мовних відносин.

Із опублікованого річного звіту Уповноваженого із захисту державної мови за 2020 рік вбачається, що за звітний період ним було подано до уряду шість законопроектів за різними профілями (щодо організаційно-кадрових, нормопроєктних, культурно-освітніх та інших питань) [17]. Така різноплановість законопроектної роботи додатково підтверджує важливість забезпечення належних правових засад у сфері захисту державної мови.

У той же час, нормотворча діяльність Уповноваженого із захисту державної мови у 2021 році була пов'язана з низкою складнощів. Так, згідно річного звіту мовного омбудсмена за 2021 рік не були враховані його пропозиції стосовно відсутності підстав для внесення змін до порядку проведення іспитів на рівень володіння державною мовою, а також пропозиції затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови [18]. Відсутність належної комунікації між урядом та мовним омбудсменом в результаті фактично заблокувала зазначену нормотворчість з питань захисту державної мови, а окремі рішення були прийняті без врахування позицій усіх зацікавлених сторін.

Серед повноважень мовного омбудсмена є так звані моніторингові, що за своєю суттю зводяться до огляду відкритої інформації на предмет дотримання у діяльності різних суб'єктів мовного законодавства. У 2020 році Уповноваженим із захисту державної мови було оглянуто 1691 інтернет-сторінку органів публічної влади [17], а у 2021 році такий показник становив 2019 моніторингових заходів [18]. Слід погодитись, що огляд веб-сайтів суб'єктів владних повноважень має важливе значення, адже органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні виконувати обов'язок щодо використання у своїй діяльності виключно державної мови. Крім самого факту безпосереднього порушення мовного законодавства таке недотримання суб'єктами владних повноважень свого мовного обов'язку може спонукати й інших суб'єктів недотримуватись чинних вимог щодо обов'язкового використання державної мови у визначених сферах суспільного життя.

Одним із найбільш використовуваних повноважень мовного омбудсмена є розгляд скарг, що надійшли як від фізичних, так і юридичних осіб (п.3 ч.4 ст.49 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної") [8]. Вказане може розглядатись як доповнення громадського захисту державної мови, що підвищує його ефективність.

При цьому, протягом 2020–2021 років такі скарги переважно стосувалися сфер діяльності органів місцевого самоврядування, освітньої діяльності, веб-сайтів, теле- і радіомовлення, реклами, обслуговування, надання інших послуг споживачам [17; 18]. Наведені сфери, які характеризуються найбільшою мовною комунікацією, наразі загалом залишаються доволі проблемними, що актуалізує необхідність широкого кон-

тролю в них за дотриманням мовного законодавства, забезпечення своєчасного та дієвого реагування на відповідні його порушення.

Згідно ч.1 ст.54 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" правом на звернення із скаргою до Уповноваженого наділена будь-яка особа [8]. Проте, оскільки фактично у такий спосіб реалізується конституційне право особи на звернення, процедура подання скарг повинна містити запобіжники можливого зловживання даним правом (наприклад, шляхом встановлення формальних і процесуальних вимог до скарги), не допускаючи таким чином перевантаження чи блокування роботи Уповноваженого. Наголосимо, що розгляд мовним омбудсменом отриманих скарг є важливою складовою його контрольно-наглядових функцій, що може дієво сприяти своєчасному реагуванню на виявлені порушення, їх усуненню та подальшому запобіганню.

Деяко некоректним, на нашу думку, є формулювання ч.2 ст.54 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", що передбачає право особи оскаржити рішення, дію чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень до мовного омбудсмена [8]. Фактично вказане створює додаткову підставу скасування рішення, визнання дії чи бездіяльності певного суб'єкта протиправною. Проте це не узгоджується з ч.2 ст.19 Конституції України та, як вбачається, вже виходить за межі повноважень мовного омбудсмена. Тому дана правова норма потребує деякого уточнення в частині можливості оскарження певного рішення, дії чи бездіяльності лише щодо порушення мовного законодавства із збереженням переліку можливих форм недотримання вимог стосовно обов'язкового використання української мови. До того ж у п.1, 3-5 ч.2, п.1, 2 ч.3 ст.54 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" допускається значний суб'єктивізм скаржника, що може бути доцільно доповнений потребою забезпечення ним належного підтвердження фактів відповідних порушень.

Зазначимо, що відповідно до ч.5 ст.54 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" передбачено шестимісячний строк подання скарги до мовного омбудсмена [8]. Встановлення строку звернення із скаргою є способом дисциплінування учасників спірних правовідносин, але доречним буде встановити й можливість поновлення такого строку у разі його пропуску з поважних причин.

Альтернативним варіантом дій Уповноваженого щодо можливого розгляду скарги, поданої поза межами встановленого строку, може бути наділення його правом прийняти її до розгляду, якщо вона має значний суспільний інтерес. Аналогічний механізм "ad hoc" визначений, наприклад, при процедурі вирішення питання стосовно прийнятності конституційної скарги [19]. У цьому разі слід встановити критерії "значного суспільного інтересу" задля забезпечення об'єктивності Уповноваженого при ухваленні рішення щодо прийняття до розгляду тієї чи іншої скарги. Такими критеріями, наприклад, можуть бути суб'єкт правопорушення (орган публічної влади), а також місце, спосіб та характер правопорушення (громадське місце, вербальна чи письмова/документарна форма, повторність правопорушення).

Процедура розгляду скарг Уповноваженим із захисту державної мови загалом передбачена у ст.55 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної". Для захисту свого мовного права скаржник повинен дотримуватися низки вимог до форми скарги (письмова або електронна) та її змісту (повинна містити дані скаржника, суть звернення, підпис і дату). При цьому, використання підпису при надісланні електронного звернення не вимагається. Попри певний позитив у спрощенні механізму подання скарги це створює ризик зловживання даним правом і неправомірного подання скарг від імені третьої особи та, як наслідок, безпідставного перевантаження роботи мовного омбудсмена. Крім того, це суперечить ч.2 ст.6 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг", згідно якої формування електронного документа завершується підписанням електронним підписом [20]. Перевагою застосування електронного підпису була би можливість встановлення автора скарги, перевірка чи повідомлені факти вже були предметом розгляду та застосування до скарги у такому випадку наслідків її неприйнятності.

Протягом 10 днів після реєстрації скарги Уповноваженим має бути прийнято рішення про необхідність проведення мовної експертизи, контроль щодо використання державної мови чи залишення скарги без розгляду [8]. При цьому, відповідно до законодавства мовна експертиза має проводитись за порядком, затвердженим урядом. Проте даний порядок тривалий час залишається не схваленим, що фактично блокує проведення такого експертного дослідження у разі прийняття Уповноваженим відповідного рі-

шення та, як наслідок, перешкоджає належному розгляду ним скарг. Вбачається, що за своїм характером мовна експертиза може мати деяку схожість (за об'єктом та обсягом дослідження) із лінгвістичним дослідженням мовлення, яка є одним із видів криміналістичної експертизи.

Крім того, положення Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" не визначають подальші дії Уповноваженого щодо поданої скарги після отримання висновку експерта. Доцільно було би встановити, що у разі підтвердження експертизою факту порушення мовного законодавства Уповноважений прийматиме рішення щодо проведення контролю за застосуванням державної мови. У разі ж не підтвердження факту порушення мовного законодавства має бути ухвалене рішення про залишення скарги без розгляду.

У ч.5 ст.55 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" передбачено загалом п'ять підстав для залишення скарги без розгляду та повернення її заявнику [8]. Однак, деякі з них за своїм формулюванням є дещо дискусійними. Наприклад, відповідно до п.2 ч.5 ст.55 даного Закону України скарга повертається, якщо вона стосується повідомлення про недотримання посадовими особами органів публічної влади стандартів державної мови під час їх виступів. Разом із тим, вказані суб'єкти повинні не просто володіти державною мовою, а застосовувати її під час виконання своїх владних обов'язків. Зазначена вимога міститься у ст.9 цього Закону України, а для державних службовців – додатково у ст.20 Закону України "Про державну службу" [21]. Тому, на нашу думку, така позиція законодавця потребує перегляду.

Дещо суб'єктивною підставою повернення скарги можна вважати відсутність у ній на думку Уповноваженого обґрунтування можливих порушень вимог Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної". Невизначеність критеріїв за якими можливо було би оцінити обґрунтованість скарги фактично надає широкий розсуд мовному омбудсмену для прийняття рішення. Як на нас, одними з критеріїв необґрунтованості звернення заявника може бути не долучення ним жодного доказу до скарги чи долучення доказів, які не мають відношення до спірних правовідносин, подання нечитабельних доказів тощо.

Зауважимо, що скарга повинна бути розглянута не пізніше тридцяти робочих днів від дня прийняття рішення про проведення мовної экс-

пертизи чи вжиття заходів контролю по застосуванню державної мови. Разом із тим, цей строк може бути продовжений Уповноваженим на такий самий період [8]. У цьому разі мовний омбудсмен повинен виходити із доцільності та об'єктивної неможливості вчасно завершити розгляд скарги (зокрема через відсутність результатів мовної експертизи).

У разі допущення посадовими особами органів влади порушень законодавства щодо безпешкодного функціонування державної мови Уповноважений має направити подання для проведення службового розслідування та притягнення винних до дисциплінарної відповідальності. Разом із тим, буквально тлумачення п.4 ч.4 ст.49 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" дозволяє стверджувати, що такі подання не направляються зокрема до органів місцевого самоврядування. Вказана прогалина потребує усунення, беручи до уваги значно ширший перелік осіб, зазначених у статті 9 цього Закону України, які повинні використовувати державну мову у своїй діяльності.

Крім того, подання Уповноваженого лише обов'язкові до розгляду, хоча їх підготовка відбувається вже за встановленими фактами мовних правопорушень. У зв'язку із цим може бути доцільною проробка питання щодо встановлення обов'язковості подань до виконання (які у такому разі могли би бути оскаржені до суду), а не до розгляду, що забезпечуватиме невідворотність притягнення порушників до юридичної відповідальності. Адже обов'язковість подань тільки до розгляду загалом є порівняно менш ефективною ніж їх обов'язковість до виконання й залишає можливим фактично не притягнення уповноваженим суб'єктом на власний розсуд порушника до належної (сумірної та достатньої) відповідальності.

З метою захисту державної мови Уповноважений відповідно до п.2 ч.1 ст.53 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" надає не лише висновки, а і рекомендації з питань застосування державної мови у сфері діяльності органів публічної влади [8]. Проте ані даний Закон України, ані інші акти мовного законодавства не визначають підстави та порядок їх надання. Так само не зазначається у чому саме відмінність між поданнями та рекомендаціями, а також правові наслідки для адресата у разі їх отримання. Висновки за своєю суттю можна розглядати як документ в якому констатуються та узагальнюються встановлені

факти на підставі проведеного спостереження. У свою чергу рекомендація є пропозицією для адресата щодо можливих варіантів вирішення певного питання. Тобто ані висновки, ані рекомендації не можуть розглядатися як обов'язкові до виконання чи розгляду. Хоча на підставі сформованого висновку мовний омбудсмен може застосовувати інші форми реагування у разі встановлення фактів порушень мовного законодавства.

Як недолік також зазначимо, що перелік суб'єктів до яких можуть бути надіслані висновки або рекомендації у порядку п.2 ч.1 ст.53 Закону України є дещо меншим за перелік суб'єктів, які зазначені у п.1 ч.1 ст.53 цього Закону України, що актуалізує уточнення вказаного переліку з урахуванням положень статті 9 даного Закону України.

Також наголосимо, що надання висновків і рекомендацій повинно відбуватися за наслідками проведеного контролю щодо дотримання суб'єктами мовних відносин вимог профільного законодавства. У такий спосіб мовний омбудсмен додатково вказуватиме порушнику, які саме його дії були кваліфіковані як вчинення мовного делікту та які заходи потрібно вчинити для запобігання його повторенню. Наразі ж висновки та рекомендації фактично можуть надаватися мовним омбудсменом поза процедурою державного контролю.

Згідно п.3 ч.1 ст.53 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" Уповноважений із захисту державної мови повинен оприлюднювати свої висновки за наявності ознак публічного приниження чи зневажання державної мови. Однак, це стосується лише випадків, коли порушення мало місце у публічному виступі посадової особи. Проте означене є лише однією з можливих форм публічного приниження чи зневажання української мови, що чомусь не охоплює інші можливі прояви таких негативних дій при формуванні офіційних документів чи текстів (зокрема навмисне порушення стандартів застосування української мови, свідоме нехтування вимогами її обов'язкового застосування тощо). Безперечно, що у такому випадку є необхідність проведення мовної експертизи, яка встановить наявність чи відсутність фактів приниження або зневажання державної мови.

Зазначимо, що сформовані на виконання п.3 ч.1 ст.53 Закону України висновки Уповноваженого підлягають не лише оприлюдненню, але й у подальшому надсилаються керівникам чи ви-

щим органам за місцем роботи порушника. Нинішня редакція цього положення є дещо дискусійною, адже, направляючи висновок, Уповноважений вже фактично встановив наявність у діях порушника складу мовного делікту. Тому до нього обов'язково повинні бути застосовані заходи реагування як це, наприклад, має місце при направленні мовним омбудсменом подань (п.4 ч.4 ст.49 Закону України), де адресат порушує дисциплінарне провадження та приймає рішення щодо виду санкції, застосовуваної до порушника.

Контроль щодо обов'язкового використання державної мови в Україні здійснюється на підставі письмового рішення мовного омбудсмена із дотримання встановленої процедури та документування. Для здійснення Уповноваженим із захисту державної мови зазначеного контролю урядом було прийнято Порядок від 21.08.2019 р. № 817 [22], який й визначив особливості проведення таких контрольних заходів (їх завдання, види та строки, види документів, які складаються контролюючим суб'єктом, тощо).

Згідно ч.2 ст.56 Закону України впливає, що контрольні заходи здійснюються як Уповноваженим безпосередньо, так і його представниками. На нашу думку, у разі залучення представників мовного омбудсмена до проведення контрольних заходів, обсяг їх повноважень не може виходити за межі організаційного забезпечення. Адже представники мовного омбудсмена є працівниками його секретаріату, призначеного саме забезпечувати виконання повноважень Уповноваженого. Натомість, наприклад, самостійне складання представниками Уповноваженого актів та протоколів згідно ч. 6 ст.56, ч.1 ст.57 Закону України є не стільки забезпечувальними, скільки владними, юридично значущими діями. Тому актуалізується вирішення питання розмежування повноважень мовного омбудсмена та його представників, не допускаючи можливості фактичної підміни ними Уповноваженого із захисту державної мови, який "здійснює свої повноваження безпосередньо". Оскільки мовний омбудсмен фізично не спроможний одноособово виконувати усі свої повноваження на всій території України, об'єктивно необхідно закріпити окремі попередньо-підготовчі повноваження за його представниками, водночас зберігаючи прийняття остаточних рішень виключно за мовним омбудсменом.

Здійснюючи контрольні функції, уповноважені суб'єкти мають право отримувати як копії документів, так і будь-яку інформацію, важливу

для встановлення юридичних фактів, а також відвідувати органи публічної влади. Зауважимо, що положення п.1 та п.3 ч.2 ст.56 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" фактично передбачають тотожні права суб'єктів контролю, але з відмінністю в частині суб'єктів володіння документами та інформацією [8]. У зв'язку із цим вбачаємо необхідним об'єднати п.1 та п.3 ч.2 ст.56 даного Закону України з огляду на нинішнє майже повне дублювання такими нормами одна одної.

Слід вказати, що після надходження до зобов'язаного суб'єкта запиту від мовного омбудсмена чи його представника щодо витребування документів та інформації, вони повинні бути надані не пізніше тридцяти днів від дня отримання такого запиту. На нашу думку, цей строк є надто тривалим та потребує скорочення до 10–15 днів. Адже після отримання витребуваних документів або інформації мовний омбудсмен чи його представник повинні мати достатньо часу на ознайомлення з їх змістом, надання їм належної оцінки та прийняття обґрунтованого рішення щодо контрольного заходу. Додатково слід враховувати й можливі строки на пересилання кореспонденції. Тобто наявність у зобов'язаної особи тридцяти днів на подання витребуваних документів або інформації може мати наслідком об'єктивне недотримання мовним омбудсменом чи його представником встановленого ч.7 ст.55 Закону України строку розгляду поданої скарги, який також становить 30 робочих днів.

Згідно абз.2 ч.3 ст.56 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" у разі ненадання на запит мовного омбудсмена чи його представника витребуваних документів або інформації вони повторно звертаються з відповідним запитом до адресата [8]. Це загалом також негативно позначається на дотриманні термінів здійснення контрольних заходів й додатково підтверджує доцільність скорочення строків надання запитуваної інформації.

При цьому, законодавством передбачено, що до зобов'язаного суб'єкта за умови повторної відмови у наданні чи ненаданні запитуваних копій документів або інформації можуть застосовуватися законодавчо визначені стягнення. У той же час профільний Закон України наразі наділяє мовного омбудсмена правом застосовувати лише штраф за інший вид мовного делікту (ч.6-8 ст.57 Закону України). Вказане в інтересах як ефективної роботи Уповноваженого, так і дотримання прав зобов'язаних осіб потребує

усунення зазначеної законодавчої прогалини, зокрема шляхом чіткого визначення санкцій та процедури їх застосування до порушника у разі повторної відмови у наданні чи повторного не надання витребуваних документів або інформації. Наприклад, такими санкціями можуть бути попередження, виклик для надання пояснень, примусове вилучення документів/інформації, штраф тощо.

За результатами проведеного контролю відповідно до ч.5 ст.56 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" складається акт за встановленою формою, а у разі підтвердження порушення мовного законодавства – ще й протокол на підставі сформованого акту [8]. Проте даний Закон України імперативно не вимагає подальших дій після документального оформлення відповідного контрольного заходу (навіть фіксує у протоколі факт порушення мовного законодавства). Тому для забезпечення настання конкретних наслідків для порушника, зокрема усунення порушення та притягнення до відповідальності, завершення контрольних заходів (у разі виявлення порушень) має бути безпосередньо пов'язане з підставами та процедурою направлення подань мовного омбудсмена (п.4 ч.4 ст.49 Закону України), надання його висновків і рекомендацій (п.2 ч.1 ст.53 Закону України).

Водночас у ст.57 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" передбачено особливості реагування на порушення мовного законодавства у сфері обслуговування споживачів. Так, за наявності порушення Уповноваженим чи його представником складається акт та оголошується попередження правопорушнику, який зобов'язаний впродовж 30 днів усунути порушення [8]. Однак, враховуючи специфіку сфери обслуговування, що включає в себе комунікацію споживачів та надавачів відповідних послуг, а також розміщення інформації про послуги, не завжди може бути можливим усунути вчинене порушення. Наприклад, коли йдеться про порушення мовного законодавства, які вже відбулись (зокрема використання недержавної мови під час вербальної комунікації), щодо чого доцільно говорити більше вже про запобігання вчинення нових подібних порушень. Інша справа, коли відповідне порушення мало місце в документальному оформленні послуги чи надання інформації про такі послуги.

Підтримуємо позицію законодавця, що застосування фінансових санкцій до правопоруш-

ника у сфері обслуговування споживачів застосовується лише за наявності повторного порушення мовного законодавства. Такий підхід є обґрунтованим і дозволяє виправити протиправну поведінку правопорушника у інший спосіб (не менш ефективний), що сприяє добровільному, свідомому коригуванню поведінки надавача послуг.

Водночас зазначимо, що чинна редакція абз.3 ч.6 ст.57 Закону України фактично встановлює обов'язкову присутність представника суб'єкта господарювання при розгляді справи про накладення штрафу. Формулювання даної норми створює істотний ризик блокування розгляду справи шляхом неодноразового направлення клопотань про відкладення розгляду справи з дотриманням законодавчо встановлених строків. Тому вважаємо, що у разі повторної неявки належним чином повідомленого представника суб'єкта господарювання така справа повинна бути розглянута незалежно від причин його відсутності.

Звертає увагу й відповідна судова практика щодо оскарження дій Уповноваженого із захисту державної мови. Так, наприклад, у справі № 540/543/21 судами першої та апеляційної інстанції було відмовлено у задоволенні позову Навчально-виховного комплексу "Школа гуманітарної праці", адже Уповноважений відповідно до закону здійснював контроль за власною ініціативою на підставі скарги фізичної особи [23]. Вказане підкреслює, що мовний омбудсмен в межах повноважень наділений певним владним розсудом у своїй діяльності, а тому за наявності достатніх відомостей щодо можливого порушення мовного законодавства він може ініціювати проведення контрольних заходів.

В іншій справі № 540/1821/21 суд також не знайшов порушення у направленні Уповноваженим із захисту державної мови суддям рекомендацій щодо правильного застосування Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної". Адже рекомендації мовного омбудсмена не зобов'язують суддів діяти відповідним чином, не є способом надання оцінки судовим рішенням, а виступають лише орієнтиром для непорушності мовного законодавства у суддівській практиці [24]. Як вбачається, у даному разі Уповноважений діяв відповідно до ст.49, 53 Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної", здійснюючи непрямий вплив на відносини у даній сфері застосування державної мови та запобігаючи таким чином їх можливим порушенням.

Відзначимо, що законодавчо надані повноваження мовного омбудсмена загалом забезпечені достатніми правовими механізмами впливу на поведінку суб'єктів мовних відносин, що дозволяє йому виконувати завдання із захисту державної мови із урахуванням специфіки даних відносин та форм мовної комунікації.

Висновки

1. Уповноважений із захисту державної мови є порівняно новою інституцією, діяльність якої спрямована на захист мовних прав кожного та належного функціонування української мови.

2. Удосконалення та узгодження діяльності Уповноваженого із захисту державної мови першочергово потребує: узгодження його діяльності з іншими суб'єктами та формами захисту державної мови в Україні; надання мовному омбудсмену статусу державного службовця, розширення гарантій його незалежності (зокрема шляхом уточнення підстав дострокового припи-

нення повноважень); деталізації порядку реалізації повноважень мовного омбудсмена, затвердження Порядку проведення мовної експертизи; чіткої прив'язки завершення контрольних заходів мовного омбудсмена до направлення ним подань, висновків і рекомендацій; надання можливості поновлення пропущеного з поважних причин строку подання скарги до мовного омбудсмена; скорочення строку надання витребуваних документів та інформації до 10–15 днів, закріплення видів і процедури застосування стягнень у разі їх повторного ненадання.

Конфлікт інтересів

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження виконано ініціативно та не отримало будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чеховська М. М., Шлапаченко В. М. Мова як чинник національної безпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 3 (61). С. 39–46.
2. Микитюк О. Ідеологічна безпека крізь призму мови. *Сова – кордон національної безпеки: збірник тез доповідей Міжвузівського науково-практичного семінару* (м. Львів, 19 лютого 2020 р.). Львів: ЛДУ БЖД, 2020. С. 16–18.
3. Коваль Т. В. Окремі питання правового статусу мовного омбудсмена в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 30–33. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/5>
4. Шмагун А. В. Завдання та перспективи української моделі мовної політики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 3. С. 193–197. <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.3/33>
5. Magnette P. Between parliamentary control and the rule of law: the political role of the Ombudsman in the European Union. *Journal of European Public Policy*. 2003. № 10. P. 677–694. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1350176032000124032>
6. Behrens R. Being an Ombudsman in Higher Education. A Comparative Study. Vienna: European Network of Ombudsmen in Higher Education. 2017. 100 p. <http://www.enohe.net/wp-content/uploads/2017/06/Being-an-ombudsman.pdf>
7. Про призначення Монахової Т. В. Уповноваженим із захисту державної мови: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 № 1136-р. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 237.
8. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 21. Ст. 5.
9. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 7.
10. Деякі питання освітнього омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2018 № 491. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 120.
11. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 6.
12. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
13. Положення про Секретаріат Уповноваженого із захисту державної мови: Наказ Уповноваженого із захисту державної мови від 14.08.2020 № 2. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002940-20>
14. Деякі питання Уповноваженого із захисту державної мови: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.06.2020 № 530. *Офіційний вісник України*. 2020. № 54. Ст. 80.
15. Щодо Закону про забезпечення функціонування української мови як державної: Висновок Європейської комісії за демократію через право від 09.12.2019 № 960/2019.

- [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e#](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e#)
16. Порядок взаємодії Уповноваженого із захисту державної мови з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 819. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 165.
 17. Річний звіт Уповноваженого із захисту державної мови про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2020 році. <https://mova-ombudsman.gov.ua/richnij-publichnij-zvit-za-2020-rik>
 18. Річний звіт Уповноваженого із захисту державної мови про стан дотримання Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" у 2021 році. <https://mova-ombudsman.gov.ua/richnij-publichnij-zvit-za-2021-rik>
 19. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
 20. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 26. Ст. 275.
 21. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 60.
 22. Порядок здійснення Уповноваженим із захисту державної мови контролю за застосуванням державної мови органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 817. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 165.
 23. Постанова П'ятого апеляційного адміністративного суду від 03.02.2022 у справі № 540/543/21. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103199984>
 24. Рішення Миколаївського окружного адміністративного суду від 04.10.2021 у справі № 540/1821/21. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100071583>

REFERENCES

1. Chekhovska, M. M., & Shlapachenko, V. M. (2018). Mova yak chynnyk natsionalnoi bezpeky [Language as factor of national security]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Pravo*, 3(61), 39–46 (in Ukr.).
2. Mykytiuk, O. (2020). Ideolohichna bezpeka kriz pryzmu movy [Ideological security through the prism of language]. *Sova – kordon natsionalnoi bezpeky: zbirnyk tez dopovidei Mizhvuzivskoho naukovopraktychnoho seminaru* (m. Lviv, 19 liutoho 2020 r.). Lviv: LDU BZhD (s. 16–18) (in Ukr.).
3. Koval, T. V. (2020). Okremi pytannia pravovoho statusu movnoho ombudsmena v Ukraini [Some issues of a legal status of the language ombudsman in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (4), 30–33 <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/5> (in Ukr.).
4. Shmahun, A. V. (2020). Zavdannia ta perspektyvy ukrainiskoi modeli movnoi polityky [Tasks and prospects of the Ukrainian model of language policy]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Derzhavne upravlinnia*, 31(70), 3, 193–197 <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.3/33> (in Ukr.).
5. Magnette, P. (2003). Between parliamentary control and the rule of law: the political role of the Ombudsman in the European Union. *Journal of European Public Policy*, (10), 677–694. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1350176032000124032>
6. Behrens, R. (2017). Being an Ombudsman in Higher Education. A Comparative Study. Vienna: European Network of Ombudsmen in Higher Education, 100 <http://www.enohe.net/wp-content/uploads/2017/06/Being-an-ombudsman.pdf>
7. Pro pryznachennia Monakhovoi T. V. Upovnovazhenym iz zakhystu derzhavnoi movy [On the appointment of Monakhova TV as the Commissioner for the Protection of the State Language]. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy* (27.11.2019 No. 1136-r). *Uriadovyi kurier*, 237 (in Ukr.).
8. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainiskoi movy yak derzhavnoi [On Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language]. *Zakon Ukrainy* (25.04.2019 No. 2704-8). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (21), 5 (in Ukr.).
9. Pro sudoustrii i status suddiv [On the Judiciary and the Status of Judges]. *Zakon Ukrainy* (02.06.2016 No. 1402-8). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (31), 7 (in Ukr.).
10. Deiaki pytannia osvithnoho ombudsmena [Some questions of the educational ombudsman]. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* (06.06.2018 No. 491). *Uriadovyi kurier*, 120 (in Ukr.).
11. Pro Vyshchu radu pravosuddia [About the High Council of Justice]. *Zakon Ukrainy* (21.12.2016 No. 1798-8). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (7-8), 6 (in Ukr.).
12. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy [On the National Bank of Ukraine]. *Zakon Ukrainy* (20.05.1999 No. 679-14). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (29), 238 (in Ukr.).

13. *Polozhennia pro Sekretariat Upovnovazhenoho iz zakhystu derzhavnoi movy* [Regulations on the Secretariat of the State Language Protection Commissioner]. Nakaz Upovnovazhenoho iz zakhystu derzhavnoi movy (14.08.2020 No. 2). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002940-20> (in Ukr.).
14. *Deiaki pytannia Upovnovazhenoho iz zakhystu derzhavnoi movy* [Some issues of the State Language Protection Commissioner]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (25.06.2020 No. 530). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, (54), 80 (in Ukr.).
15. *Shchodo Zakonu pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi* [On the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language]. Vysnovok Yevropeiskoi komisii za demokraciiu cherez pravo (09.12.2019 No. 960/2019). [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e#](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e#) (in Ukr.).
16. *Poriadok vzaiemodii Upovnovazhenoho iz zakhystu derzhavnoi movy z orhanamy derzhavnoi vlady, orhanamy vlady Avtonomnoi Respubliky Krym, orhanamy mistsevoho samovriaduvannia* [Procedure for interaction of the Commissioner for the Protection of the State Language with state authorities, authorities of the Autonomous Republic of Crimea, local governments]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (21.08.2019 No. 819). *Uriadovyi kurier*, (165) (in Ukr.).
17. *Richnyi zvit Upovnovazhenoho iz zakhystu derzhavnoi movy pro stan dotrymanna Zakonu Ukrainy "Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi" u 2020 rotsi* [An annual public report on the state of compliance with the language law in 2020]. <https://mova-ombudsman.gov.ua/richnij-publichnyj-zvit-za-2020-rik> (in Ukr.).
18. *Richnyi zvit Upovnovazhenoho iz zakhystu derzhavnoi movy pro stan dotrymanna Zakonu Ukrainy "Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi" u 2021 rotsi* [An annual public report on the state of compliance with the language law in 2021]. <https://mova-ombudsman.gov.ua/richnij-publichnyj-zvit-za-2021-rik> (in Ukr.).
19. *Pro Konstytutsiyni Sud Ukrainy* [On the Constitutional Court of Ukraine]. Zakon Ukrainy (13.07.2017 No. 2136-8). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (35), 376 (in Ukr.).
20. *Pro elektronni dokumenty ta elektronni dokumentoobih* [On Electronic Documents and Electronic Documents Circulation]. Zakon Ukrainy (22.05.2003 No. 851-4). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (26), 275 (in Ukr.).
21. *Pro derzhavnu sluzhbu* [About civil service]. Zakon Ukrainy (10.12.2015 No. 889-8). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (4), 60 (in Ukr.).
22. *Poriadok zdiisnennia Upovnovazhenym iz zakhystu derzhavnoi movy kontroliu za zastosuvanniam derzhavnoi movy orhanamy derzhavnoi vlady, orhanamy vlady Avtonomnoi Respubliky Krym, orhanamy mistsevoho samovriaduvannia* [Procedure for exercising control of the Commissioner for the Protection of the State Language the use of the state language by state authorities, authorities of the Autonomous Republic of Crimea, and local self-government bodies]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy (21.08.2019 No. 817). *Uriadovyi kurier*, (165) (in Ukr.).
23. *Postanova Piatoho apeliatsiynoho administratyvnoho sudu* [Ruling of the Fifth Administrative Court of Appeal]. (03.02.2022 u spravi No. 540/543/21). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103199984> (in Ukr.).
24. *Rishennia Mykolaivskoho okruzhnoho administratyvnoho sudu* [Decision of the Nikolaev district administrative court]. (04.10.2021 u spravi No. 540/1821/21). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100071583> (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:
 Форум права: 72 pp. 62–75 (1).

Related identifiers:
 10.5281/zenodo.5529540
http://forumprava.pp.ua/files/062-075-2022-1-FP-Zozulia,Zankevych_8.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2022_1_8.pdf

License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Received: 30.03.2022
Accepted: 14.04.2022
Published: 20.04.2022
Available online: 28.04.2022

Cite as:

Зозуля, О. І., Занкевич, Н. В. (2022). Правовий статус та особливості діяльності Уповноваженого із захисту державної мови. *Форум Права*, 72(1), 62–75. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529540>

Zozulia, O. I., & Zankevych, N. V. (2022). Pravovyy status ta osoblyvosti diyalnosti Upovnovazhenoho iz zakhystu derzhavnoi movy [Legal Status and Peculiarities of the Activity of the State Language Protection Commissioner]. *Forum Prava*, 72(1), 62–75. <http://doi.org/10.5281/zenodo.5529540>